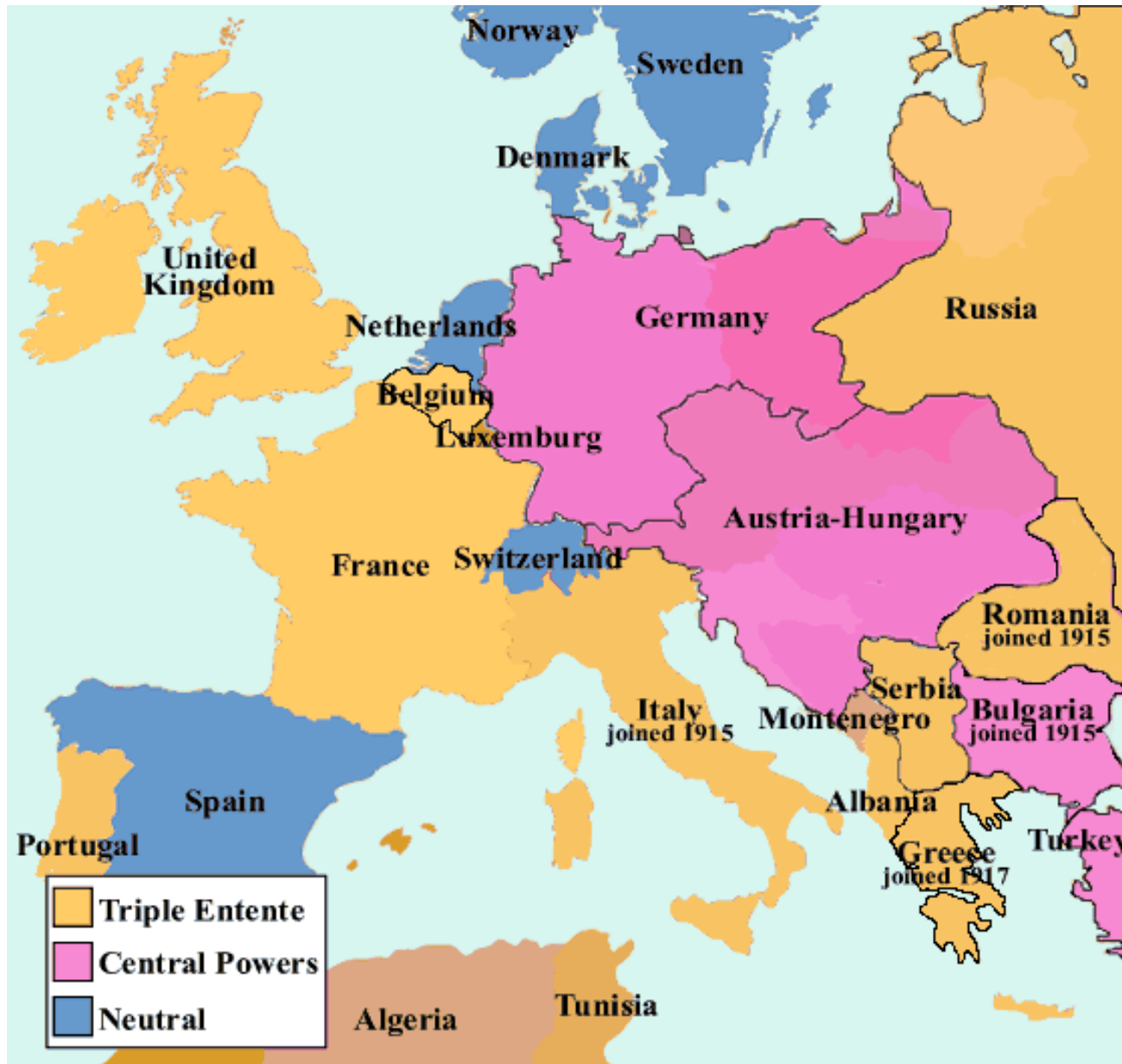

VĚRNOST ZA VĚRNOST? –
ČESKOSLOVENSKO-JUGOSLÁVSKÉ
VZTAHY V KONTEXTU
MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ VE
STŘEDNÍ A JIHOVÝCHODNÍ EVROPĚ
MEZI DVĚMA SVĚTOVÝMI VÁLKAMI

Mgr. Jana Škerlová, Ph. D.
Historický ústav Akademie věd ČR, v. v. i.,
pobočka Brno

ČEŠI, SLOVÁCI A JIHOSLOVANÉ ZA PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY

- 28. června 1914 – zavraždění arcivévody **Františka Ferdinanda d'Este** a jeho manželky **Žofie Chotkové** v Sarajevu
- 28. července 1914 – Rakousko-Uhersko vyhlásilo válku Srbsku

- 1914 – odchod TGM do emigrace – už na přelomu let 1914/1915 navázal kontakty s Jihoslovany z habsburské monarchie v Římě a v Ženevě – např. **Ante Trumbić, Frano Supilo, Ivan Meštrović, Hinko Hinković, Bogomil Vošnjak, Nikola Stojanović**
- Jejich společným cílem spolupráce se zeměmi Dohody, úsilí o rozbití R-U a tím pádem i oslabení Německa a vznik národních států
- Kontakty se srbskými intelektuály (např. prof. **Božidar Marković** – Srbská informační kancelář v Londýně, historik **Stanoje Stanojević** ad.)
- Spolupráce se srbskými vyslanci v západní Evropě, Rusku a USA (v Římě **Ljubo Mihajlović**, v Paříži **Milenko Vesnić**, v Londýně **Jovan Jovanović Pižon**, v Petrohradě **Miroslav Spalajković**, v USA znovu **Mihaljović**, později **Jevrem Simić**)
- 1915–1917 – TGM používal srbský pas, měl jej zřejmě i Beneš, ale nedochoval se

Ce passeport n'est valable sur le
 territoire français que s'il est
 accompagné de la somme de 10 francs
 à Londres le 25 Janv. 1916.

КРАЉЕВИНА СРБИЈА
 ROYAUME DE SERBIE
ПУТНА ИСПРАВА
 PASS
 № 766
 Вреди за un an
 Valable pour

- 2 -

У ИМЕ
 ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА
ПЕТРА I
 ПО МИЛОСТИ БОЖЈОЈ И ВОЉИ НАРОДНОЈ
 КРАЉА СРБИЈЕ
 AU NOM
 DE SA MAJESTÉ
PIERRE I
 PAR LA GRÂCE DE DIEU ET PAR LA VOLONTÉ DU PEUPLE
 ROI DE SERBIE

Издаје се путна исправа српском држављанину
 Le présent passeport est délivré au sujet serbe

Име / Nom: **Thomas J. Massaryk**
 Занимање / Profession: **Professeur à l'Université**
 Из / Originaire de: **Godonin**
 Среза / Arrondissement: **Moravie**
 Округ / Département:

- 3 -

Лични опис — Signalement

Године / Age: **65 ans**
 Стас / Taille: **grande**
 Лице / Visage: **oval**
 Коса / Cheveux: **bruns foncés grison**
 Очи / Yeux: **bruns**
 Уста / Bouche: **normal**
 Нос / Nez: —
 Бркови / Moustaches: —
 Брада / Barbe: —
 Особени знаци / Signes particuliers: —
 Својеручни потпис — Signature du porteur: **F. S. Masarik.**

1*

- 2 -

У ИМЕ
ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА
ПЕТРА I
ПО МИЛОСТИ БОЖЈОЈ И ВОЉИ НАРОДНОЈ
КРАЉА СРБИЈЕ

AU NOM
DE SA MAJESTÉ
PIERRE I
PAR LA GRACE DE DIEU ET PAR LA VOLONTÉ DU PEUPLE
ROI DE SERBIE

Издаје се путна исправа српском држављанину
Le présent passeport est délivré au sujet serbe

Име *Thomas George Martin*
Nom

Занимање *Homme de lettres*
Profession

Из *Brooklyn U.S.*
Originaire de

Среза *San père originair*
Arrondissement

Округа *de Serbie*
Département

- 3 -

Лични опис — Signalement

Године *65*
Age

С тач *мојем*
Taille

Лице *oval*
Visage

Коса *gris*
Cheveux

Очи *bruns*
Yeux

Уста *reguliers*
Bouche

Нос *reguliers*
Nez

Бркови *gris*
Moustaches

Брада *"*
Barbe

Особени знаци *—*
Signes particuliers

Својеручни потпис — Signature du porteur
Thomas George Martin.

- Za války různé úvahy o budoucí podobě českého a jihoslovanského státu
- Myšlenka koridoru, který by oba státy propojoval (vznikla v okruhu **Karla Kramáře**) – Masaryk s ní operoval v memorandu *Independent Bohemia*
- Úvahy nad personální unií pod vládou srbské dynastie Karađorđevićů
- Masaryk však vnímal také těžkosti vzájemné spolupráce, jak se Srby, tak s Jihoslovany z monarchie (velkosrbské a velkochorvatské koncepce atd.) a zároveň i mezinárodní souvislosti (zejména úlohu Itálie v Dohodě)
- Často byl proto mezi Jihoslovany (podobně jako Beneš) vnímán jako italoofil
- **Edvard Beneš** spolupracoval s Jihoslovany od února 1916 – jednal zejména s **Ante Trumbićem** – předseda Jihoslovanského výboru
- tiskový orgán Čechoslováků v Paříži *La Nation Tchèque* brzy i tiskovým orgánem Jihoslovanů – nelibost Itálie
- s Jihoslovany zejména v Itálii jednal často i **Milan Rastislav Štefánik**, který na podzim 1916 působil ve francouzském letectvu podporujícím Srby na Soluňské frontě

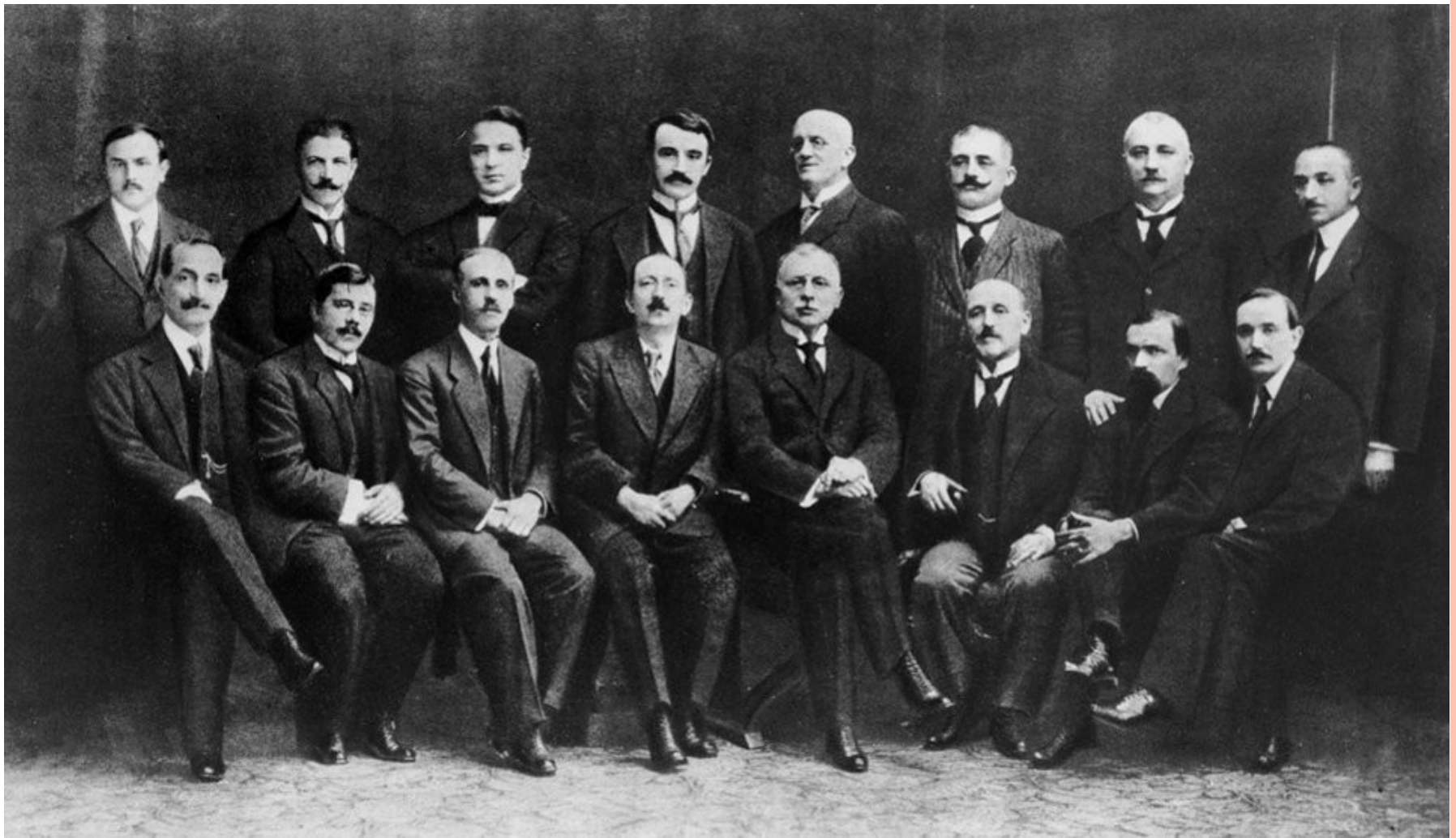

- duben 1915 – Dohoda uzavřela s Itálií tzv. Londýnský pakt – v tajné smlouvě za vstup do války na její straně slíbili Italům jižní Tyrolsko, přístav Terst, hrabství Gorici a Gradišku, část Istrie a kvarnerské ostrovy (Cres a Lošinj), dále velkou část Dalmácie včetně ostrovů a přístavů Split a Dubrovník
- Chorvatům měla připadnout Rijeka, tzv. Chorvatské Přímoří (území od Rijeky cca po Split), ostrovy Krk, Goli otok a Rab
- Jihoslované z monarchie už v roce 1914 poslali svého zástupce, aby vyjednával s Dohodou a Srbskem a zabránil odtržení jakýchkoliv částí obydlených Chorvaty a Slovinci a jejich připojení k Itálii
- duben 1917 – tzv. Korfská deklarace uzavřená mezi zástupci Jihoslovanského výboru a srbským předsedou vlády Nikolou Pašićem
- až do začátku roku 1918 velmoci neuvažovaly o rozbití R-U

- Srbsko mělo mezinárodně uznanou vládu a armádu prokazatelně bojující proti Centrálním mocnostem – spolupráce s ním byla výhodná pro Čechy i Jihoslovany z monarchie
- už od podzimu 1914 se čeští zajatci začali přidávat k srbskému vojsku (celkem asi 3 000) – procento českých zajatců velmi vysoké (> 50 %)
- od zimy 1915 však srbská vláda v exilu na ostrově Korfu, tam také reorganizace armády
- leden 1916 – vznik srbské dobrovolnické divize v Oděse, vstupovali do ní i Češi (asi 1 500 vojáků a 200 důstojníků, členy např. i **Radola Gajda** a **Emanuel Moravec**) – boje v Dobrudži , později na Soluňské frontě
- Začátkem roku 1917 – zformování československých legií v Rusku – odchod Čechů ze srbské divize – v ní vypukly nacionální spory
- na jaře 1918 po dohodě se srbskou vládou odchod asi 400 českých vojáků ze Soluňské fronty do Francie + Češi a Slováci zajatí srbskou armádou a již dříve dopravení do Francie – vznik legií
- Září 1917 – první čs.-jihoslovanská jednotka v italské armádě - přeběhlí spiklenci
- později vznik čs. legií v Itálii – **František Hlaváček**

Členové Jihoslovanského výboru (založen 30. dubna 1915 v Paříži) –
předseda Ante Trumbić pátý zleva ve spodní řadě

- „Jihoslované pokazili si u spojenců pověst tak, že nemohou mít horšího jména. Poukazuje se k tomu, že jsou to lidé fanatičtí, neschopní a věrolomní a jsou porovnáváni s námi, kteréžto porovnání ovšem nedopadá v jejich prospěch. [...] Jihoslované trpěli tímto srovnáváním s námi, až to někdy budilo revnivost. Ale nemohli nic dělat. Úspěchy mluvily pro nás. Já dělal dost pro ně, oni se často s námi svezli. [...].“

Archiv Ústavu T. G. Masaryka Praha, fond TGM, část R, oddíl Odboj, karton 427, Koncept zprávy pro národní shromáždění, s. 17–19.

- „Představuji si, že po válce Černá Hora přestane být samostatným státem. Různé historické individuality – Srbsko, Chorvatsko, Istrie a Dalmácie, Bosna a Hercegovina a Černá Hora, mohly by s počátku zůstat administračními jednotkami a vyvíjet se postupně v jednotnější stát. Černá Hora by brzy mohla být přičleněna k Srbsku, také Bosna a Hercegovina, Istrie (slovanská) a Dalmácie k Chorvatsku.“

MASARYK, Tomáš G.: *Nová Evropa*, s. 164.

- „Ad Supilo. Mluvil jsem s ním opět a stejně s jeho odpůrci v Comité. Řekl jsem mu, co jsem mu řekl již vloni po návratu z Petrogradu, že za všech okolností má pracovat ke spojení Srbska a Charvatska, i kdyby kus Dalmácie byl ztracen. Spojení Srbové a Charvati budou proti Italům silnější. Taktika Supilova posiluje Rakousko a Maďary. A je chybná taktika říkat, že Rakousko je nakonec lepší, snesitelnější než Itálie: není to pravda vůbec, ale není třeba optovat mezi oběma – oba jsou špatní, a tudíž nepřijímáme ani Rakousko ani Itálii.“

HÁJKOVÁ, Dagmar – ŠEDIVÝ, Ivan (eds.), *Korespondence T. G. Masaryk – Edvard Beneš 1914–1918*, Praha 2004, dokument č. 111, s. 156, Masarykův dopis Benešovi, září 1916.

- Jednal jsem od té doby v týchž intencích s nimi a mám dojem, že začínají obě ty otázky, naše a jejich, tak souviset, že je za každou cenu nutno 1. Jít pokud možno společně, 2. Vzít si z obou stran heslo: rozbití Rakousko (neboť i oni od toho závisejí), 3. ustoupit Itálii v Adriatiku pod podmínkou, že přistoupí na sjednocení Jihoslovanů, naši samost[atnost] a eventuálně koridor.“

Tamtéž, dokument č. 40, s. 72, Benešův dopis Masarykovi, 27. 3. 1916

- „Jihoslované mají. Chyba, že zpočátku nepracovali s Itálií a chudáci nemají člověka. Trumbić ted (!) nařídil ostré vystoupení proti Itálii – Hinković je člověk velmi malý politicky, dal prohlášení proti Korfské deklaraci – ted, když události se tak řítí. Srbové také nevidí daleko. Alexandr je nula. Pašić na události nestačí. Myslím Vesnić se zanedbal, nemá rozhledu. Ale Srbové jsou politicky silný element. Také s Itálií se dohodnou. Terst, Pola a některé kusy at' si nechají. Terst byl vždy živěn mořem, ne hinterlandem. Londýnský pakt Rusko svolilo; Taliáni se mohou dovolávat. Slovinci ovšem nepochopí, že v celkové sumě rozbití Rakouska a porážka Německa pro nás Slované, jako celek, znamená více, než poslovinštění Gorice atd. Města jsou vlášská.“

Tamtéž, dokument č. 257, s. 304., Masarykův dopis Benešovi, listopad 1918

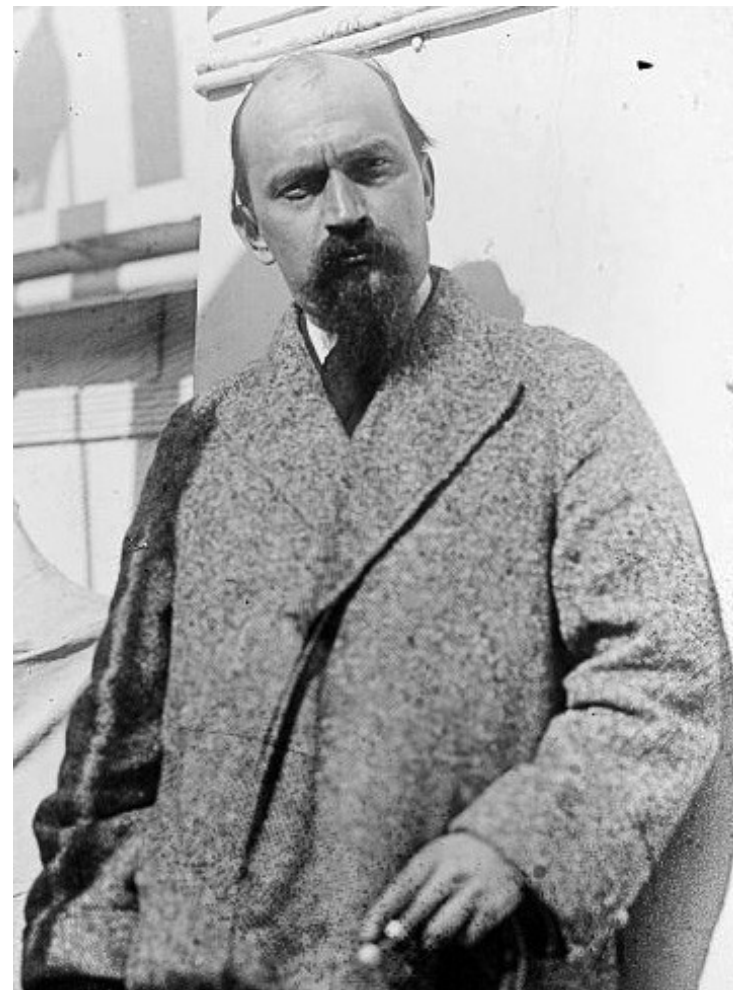
- duben 1918 – **Kongres potlačovaných národů R-U** zorganizovaný italskou vládou v **Římě** – účast Jihoslovanů (**Ivan Meštrović, Ante Trumbić, Jovan Banjanin** ad.), Čechů (**E. Beneš, František Hlaváček, Jan Šeba** ad.) , Slováků (**Štefánik, Štefan Osuský**), Poláků, Rumunů, Italů, přítomni také Srbové z Království (**Kosta Stojanović**), také francouzská, americká a britská delegace
- požadavek práva na vyhlášení plné politické a hospodářské samostatnosti
- R-U překážkou pro uskutečnění přání a tužeb těchto národů
- společný boj proti utlačovatelům

Československý politik a
diplomat Jan Šeba

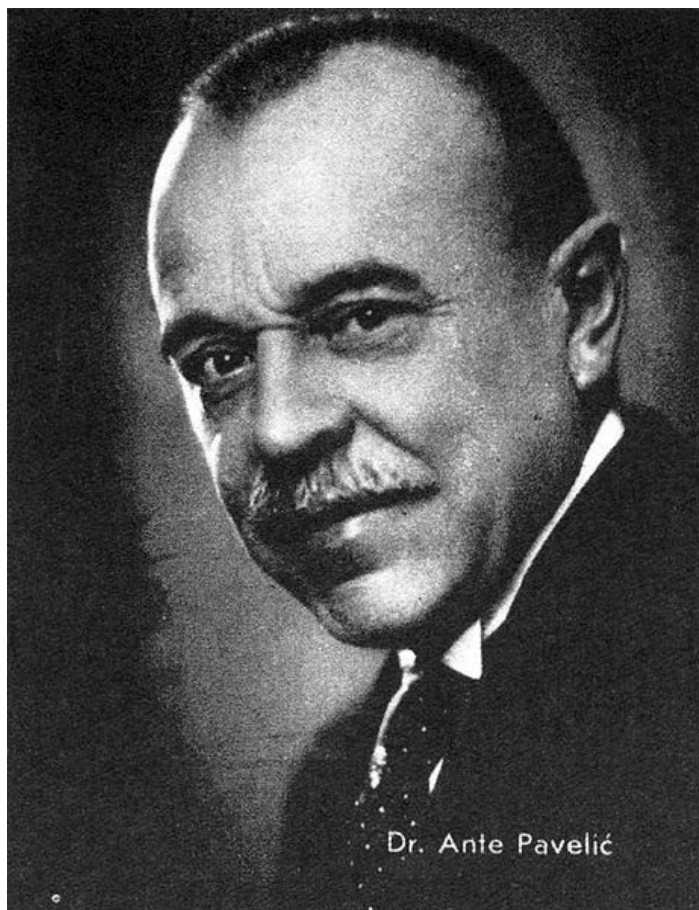
Chorvatský sochař a
politik Ivan Meštrović

- Odboj se postupně začal formovat i v monarchii
- Veřejnost nebyla příliš nadšená z útočné války se Srbskem
- Politická reprezentace nepřipravená
- skutečný vnitřní odboj až po nástupu císaře **Karla I.**
- v R-U kontakty nejprve mezi Slovinci (**Albert Kramer, Gregor Žerjav**) a Maffií (vznikla v únoru 1915), později se přidali i Chorvati a Srbové (**Robert Giunio, Srdjan Budisavljević**)
- Po odchodu E. Beneše do emigrace v čele Maffie **Přemysl Šámal** – absolvoval i jednání v Záhřebu
- Podzim 1917 - do Prahy přijel slovinský předák **Anton Korošec**, aby jednal se zástupci Maffie
- duben 1918 – slavnost „národní přísahy“ ve Smetanově síni obecního domu v Praze (reakce na slovní útok rakouského ministra zahraniční **hraběte Czernina** na TGM) – vyjádření vzájemné podpory mezi Čechy a Jihoslovany – **Karel Kramář** – heslo „věrnost za věrnost“
- Za Jihoslovany přítomni **Stjepan Radić** (opustil aktivistickou politiku), **Ante Pavelić, Anton Korošec**
- **Hrabě Czernin** poté odstoupil

**Dr. Ante Pavelić –
chorvatský zubař a politik**

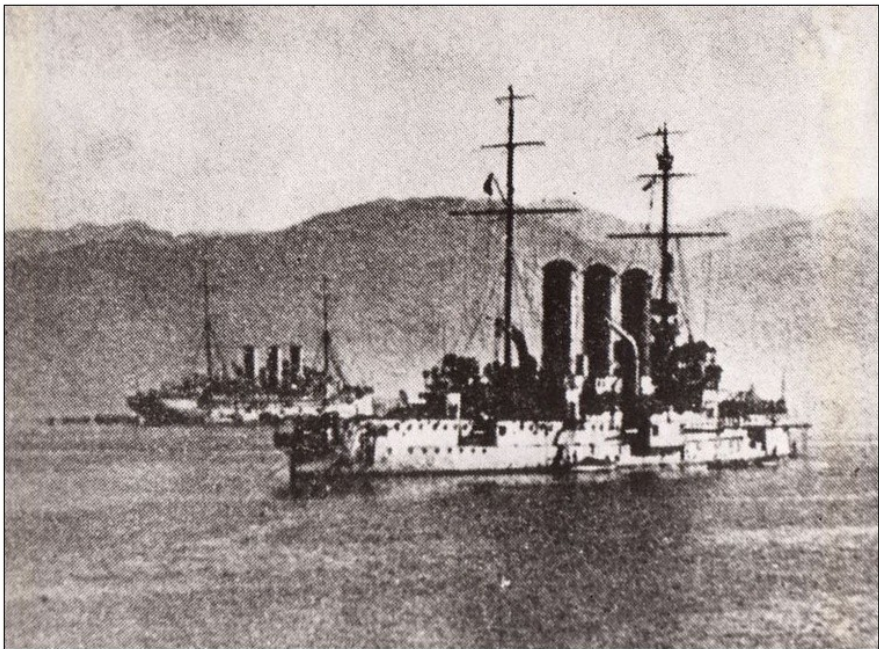
**Slovinský politik Anton
Korošec**

- také spolupráce „lidových vrstev“
- zejména v rakouském námořnictvu (podíl Čechů 11 %)
- leden 1918 – generální stávka – výrazný odraz v pulském arsenalu, kde působilo několik set českých dělníků, kteří se aktivně zapojili do stávky
- Podobně i námořníci – na několika rakouských válečných lodích vypověděly posádky poslušnost – více než 80 zatčených
- 1. února 1918 – vzpóra v Boce Kotorské – jedním z vůdců Čech František Rausch, mezi dalšími vůdci Jihoslované, Italové a Poláci, ale neshody – část námořníků chtěla přechod k Dohodě, část měla protiválečné názory
- Protiakce rakouského námořnictva – vyhlášeno stanné právo a svolán náhlý vojenský soud, před něj předvedeno 40 námořníků, mezi nimi 9 Čechů – F. Rasch a další 3 Jihoslované odsouzeni k trestu smrti
- Zatčeno dalších 800 námořníků, ale po nátlaku veřejnosti více než polovina propuštěna, v říjnu 1918 měl proběhnout soud se zbylými 379 námořníky, ale rozpad monarchie tomu zabránil
- V říjnu 1918 pak Jihoslované spolu s Čechy přebírali rakousko-uherské válečné lodě
- V Terstu Češi koncem října 1918 podpořili Jihoslovany proti italským nacionalistům
- V Pule asi 10 000 Čechů na konci války – české ozbrojené jednotky (asi 6000 mužů) se snažily ve městě udržet pořádek, koncem listopadu vylodění Italů
- v ČZ pomoc jednotky složené ze srbských zajatců při obsazování Mostu v listopadu 1918

Válečná loď sv. Jiří, na níž
propukla vzpoura

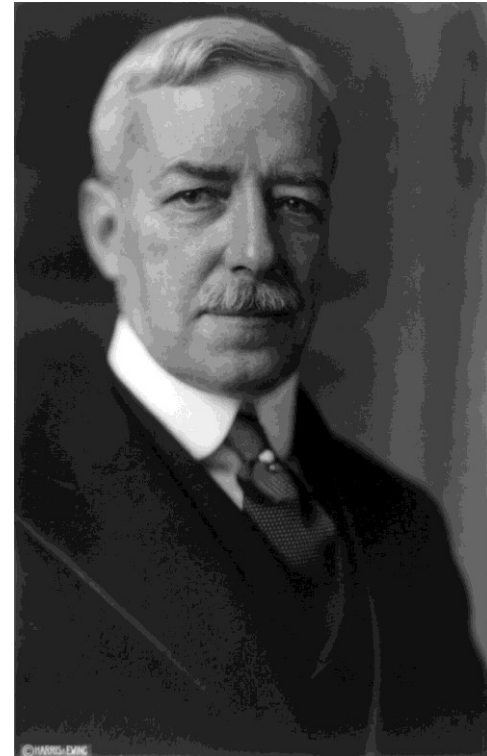
Příchod vojáků k válečnému
soudu v Boce Kotorské

- 17. května 1918 – Kongres potlačených národů R-U v Praze u příležitosti oslav 50. výročí položení základního kamene Národního divadla (za Jihoslovany přítomni **Prvislav Grisogono, A. Kramer, Robert Giunio**, za Čechy **P. Šámal, K. Kramář, A. Rašín, A. Švehla a F. Soukup**), přítomni rovněž Poláci – dohoda o ustavení společného revolučního komitétu
- Srpen 1918 – porady v Lublani organizované Antonem Korošcem, za Čechy **V. Klofáč, F. Soukup, Antonín Kalina, V. Tusar** ad.
- Společné vystoupení proti pokusům zachránit monarchii vnitřní přestavbou
- Září 1918 - do Záhřebu jel jako delegát Českého svazu **Jan Hajšman** – výsledkem jednání založení Národní rady Slovinců, Chorvatů a Srbů 5. října 1918

- Leden 1918 – 14 bodů prezidenta Wilsona – pouze požadavek autonomie pro potlačené národy R-U
- v létě 1918 společná akce Československé národní rady, Jihoslovanského výboru a srbské vlády zaměřená na Spojené státy, aby dosáhli mezinárodního uznání
- 29. května 1918 prohlášení státního tajemníka **Roberta Lansinga** vyjadřující sympatie jejich snahám
- 23. října 1918 – srbská vláda jako jedna z prvních oficiálně uznala prozatímní československou vládu

Robert Lansing – státní sekretář USA v letech 1915–1920

SERBIAN LEGATION

October 31, 1918.

Dear Mr. President,

I have the honor and great pleasure to inform you that the Serbian Government formally recognized the creation of the Czechoslovak State as soon as it received the official notification.

Moreover, the Serbian Prime Minister has expressed the desire that the Serbian Government will entertain the most cordial relations with the representatives of the Czechoslovak Government.

At the same time Mr. Vesnitch has informed me that he is in constant association and in full accord with Mr. Benech, Minister of Foreign Affairs.

In bringing the above to your knowledge, Mr. President, I beg that you will accept the assurance of my highest consideration, and to believe in the sympathy which I have toward the Czechoslovak nation, and for you personally, their first President, whose efforts are at last crowned with merited success.

Yours very truly,

Y. Simitch,
Serbian Charge d'Affaires.

Professor T. Masaryk,
Washington, D.C.

Dopis srbského
chargé d'affaires
Jevrema Simiče z
29. října 1918, v
němž T. G.
Masarykovi
oznamuje, že
srbská vláda
oficiálně uznala
vznik
Československa

- 28. října 1918 – vznik Československé republiky
- 29. října 1918 – vznik Státu Slovinců, Chorvatů a Srbů (státní útvar Jihoslovanů z habsburské monarchie) – v čele Národní rada (Narodno vijeće) – v čele **Anton Korošec**, místopředsedové **Ante Pavelić** a **Svetozar Pribičević**
- 24. listopadu 1918 – Černoohorský parlament odhlasoval připojení k Srbskému království
- 25. listopadu 1918 – Vojvodina připojena k Srbskému království
- 1. prosince 1918 – zástupci Státu SHS předali regentu Alexandrovi Karadjordjevićovi adresu, v níž vyjádřili přání spojit se se Srby z Království v jednom státě
- 1. prosince 1918 – vyhlášeno **Království Srbů, Chorvatů a Slovinců**
- 9. ledna 1919 – oficiální ustavení diplomatických vztahů mezi oběma zeměmi

Vyhlášení odtržení od Rakouska-Uherska na Náměstí sv. Marka v
Záhřebu

Lublaň 29. října 1918

Stát Slovinců, Chorvatů a Srbů
(oranžově oblasti, které si
nárokoval.)

Srbské království před
sjednocením (modře) a oblasti
připojené v listopadu 1918

- de facto borders of the Kingdom of Serbia in November 26, 1918
- territory of the Kingdom of Serbia before November 24, 1918
- Banat, Bačka and Baranja, proclaimed unification with the Kingdom of Serbia in November 25, 1918
- Montenegro, proclaimed unification with the Kingdom of Serbia in November 26, 1918

Království Srbů, Chorvatů a Slovinců

Král Petr I. Karadjordjević
(1844–1921) – 1. král Království
SHS (1918–1921)

Alexandr I. Karadjordjević
(1888–1934) – princ regent
(1918–1921) a 2. král
Království SHS (1921–1934)

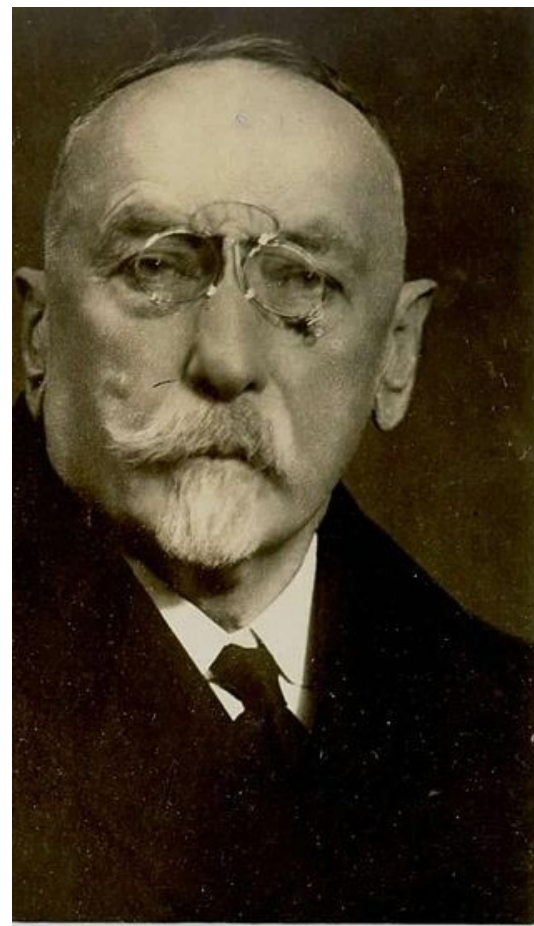
- Československo jednou z prvních zemí, které mezinárodně uznaly Království SHS
- V Bělehradě zřízeno mimořádné vyslanectví, v jeho čele **Antonín Kalina** (1870–1922)
- Od června 1919 řádné vyslanectví v Bělehradě, v čele nadále Kalina
- Generální konzulát v Lublani, konzulát v Záhřebu (od 1930 GK), v Sarajevu, Splitu a Skopji
- V ČSR prvním vyslancem Království SHS **Ivan Hribar**
- Konzuláty v Bratislavě, Brně, od roku 1930 v Ostravě, honorární konzulát také v Karlových Varech
- Spolupráce na Pařížské mírové konferenci – E. Beneš přednesl požadavek koridoru, ale odpor velmocí (podpořeno jen Francií) - neschváleno

Antonín Kalina

Ivan Hribar

SPOLUPRÁCE PO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLCE

Národnostní mapa Istrie poslaná T. G. Masarykovi

- Jihoslované řešili zejména otázku hranic s Itálií a očekávali od Čechoslováků podporu, které se jim ale nedostalo
- Jihoslované z Istrie se obraceli i na T. G. Masaryka jako význačného státníka, ale on nereagoval
- Obava z restaurace Habsburků

VZNIK MALÉ DOHODY

- Společný postup Čechoslováků a Jugoslávců proti Maďarské republice rad v roce 1919
- Okupace Maďarska rumunskou armádou – rumunské kruhy uvažovaly o personální unii s Maďarskem a slibovaly mu připojení Slovenska a Podkarpatské Rusi, zájem o spolupráci s Polskem (zejména proti Rusku)
- S Jugoslávií mělo Rumunsko spor o Banát – obavy Jugoslávie z vojenského řešení
- Rumuni museli Maďarsko opustit na nátlak velmocí
- K moci v Maďarsku **admirál Miklós Horthy** – neskryvaná nespokojenost s návrhem mírové smlouvy
- Rumuni nuceni přehodnotit svoje postoje – první porady s Čechoslováky a Jugoslávci už v prosinci 1919 v Paříži

- Maďaři měli zejména územní požadavky, v nichž je podporovali Britové (premiér Lloyd George) a také Francouzi
- Únor 1920 – maďarský tisk nově se formující uskupení posměšně pojmenoval Aprò Antante (Malá dohoda)
- Jednání komplikovaly různé menší incidenty – např. pozvání Bulharů na sokolský slet do Prahy v létě 1920 a jednání ČSR s Itálií
- 1. června 1920 – společný protest proti průvodnímu dopisu k podmínkám mírové smlouvy s Maďarskem, který připouštěl možnost úpravy maďarských hranic
- 4. června 1920 – podpis Trianonské mírové smlouvy – Maďaři doufali v revizi podmínek s pomocí Francouzů – nabídka vojenské podpory Polska proti sovětskému Rusku v probíhající polsko-sovětské válce, ale za velmi vysokou cenu
- ČSR a Jugoslávie vyhlásily neutralitu, Rumunsko odmítlo vyslat vojsko na pomoc Polsku, společně protest proti maďarské nabídce

- Francie zpočátku proti vzniku Malé dohody
- Zář 1920 – změna vlády ve Francii – změna postoje ke střední Evropě, odmítnutí maďarské nabídky, změna postoje k MD
- **14. srpna 1920 – podpis československo-jugoslávské spojenecké smlouvy v Bělehradě (Edvard Beneš a Momčilo Ninčić)**
- **19. srpna 1920** – dohoda o československo-rumunské spojenecké spolupráci v Bukurešti – zatím ne smlouva
- 12. listopadu 1920 – Rapallská smlouva mezi Itálií a Jugoslávií
- Spory mezi Maďarskem a Rakouskem o Burgenland – rozdílný pohled Prahy a Bělehradu
- Březen 1921 – první pokus excísaře Karla Habsburského o restauraci v Maďarsku
- Společná demarše malodohodových států v Budapešti i ke konferenci velmocí

- Jugoslávie však stále váhala s podpisem vojenské konvence s Československem
- ČSR se začala orientovat na budování spojenectví s Rumunskem
- **23. dubna 1921 – československo-rumunská spojenecká smlouva** uzavřená v Bukurešti
- **7. června 1921 – rumunsko-jugoslávská spojenecká smlouva** podepsaná v Bělehradě
- 2. července 1921 – československo-rumunská vojenská konvence
- 31. července 1921 – československo-jugoslávská vojenská konvence

- *„Malá dohoda posílila díky zkouškám, jimž byla vystavena, ale objevily se i známky žárlivosti na vůdčí postavení, které převzal dr. Beneš ve vztazích Malé dohody ke zbytku světa, a to díky své vyšší kultuře a schopnostem. Srbské vojsko nemá valné myšlení o československých ozbrojených silách a říká se, že pokud Beneš představuje mozek Malé dohody, pak srbský Generální štáb představuje její fyzickou sílu.“*

Avramovski, Živko (ed.): *Britanci o Kraljevini Jugoslaviji. Godišnji Izveštaji Britanskog poslanstva u Beogradu 1921–1930. Zagreb 1986, s. 31.*

